

Eskişehir-Karacaşehir Köyünde Karacahisar Kalesi

Ebru PARMAN*

Karacahisar'ın Kısa Tarihçesi

Karacahisar, Eskişehir'in 7 km., Dorylaion'un ise 11 km. güney-batı yönünde Karacaşehir adıyla anılan köy yerleşiminin tepelerinde, ortaçağda inşa edilmiş Phrygia bölgesinin önemli bir savunma kalesidir.

Porsuk çayının kenarında yüksek platonun denizden 1010 m. yükseklikteki tepesinde yer alır.

Kalenin Bizans'tan önce de kullanılıp kullanılmadığı hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. W. M. Ramsay, Kiepert'e dayanarak kalenin eski adının Melangeia olabileceğini ileri sürmüştü de kesin olarak kanıtlanmamıştır.¹

Karacahisar, Antik ve Ortaçağ yollarının Marmara bölgesinden ve Konstantinopolis'den Nicaea üzerinden geçip Dorylaion'a uzanarak doğuya, güneydoğuya" Kutsal Topraklar"a ulaşan önemli kavşak noktalarından biri üzerindedir. Roma ve Bizans imparatorlukları döneminde Kotyaion (Kütahya) ve Dorylaion (Eskişehir) arasındaki yolda ateşle işaret veren önemli bir kale konumunda Kayser Kale yer alır; bu kalenin aynı zamanda Karacahisar ile de ateşle işaretlendiği yayınlarda belirtmiştir.²

* Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Eskişehir

1 W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (çev. M.Pektaş), İstanbul,1960,14.

2 C. Foss, *Survey of Medieval Castles of Anatolia, I:Kütahya*, Oxford, 1985, 92-94; ayrıca Karacahisar'ın I.

Haçlı seferi sırasında, hareketi izlemek açısından önemli bir tepe konumunda olduğu da yayınlarda belirtilmiştir.bkz.: S. Runciman, (çev. F.İşiltan), *Haçlı Seferleri Tarihi*, I.Cild, TTK Basımevi, Ankara 1986,143'de not.15

Ateş ve dumanla tehlike işareti verilmesi, özellikle Arap ve Türk akınlarına karşı kendini koruma durumunda olan Bizans savunma sistemlerinde çok yaygındır.

Karacahisar'a, Kütahya yakınındaki Kayser Kale'den bakılınca kuzeyde Porsuk kıyıları boyunca aşınmış tepeler sonunda en yüksek noktada, Eskişehir'in görüntüsünü tamamen kapatarak yer aldığı dikkati çeker. Karacahisar'ın kuzeyinde Bozdağlar, Sakarya vadisini de kuzeyden kapatır. Kuzeydoğuda ise Porsuk barajının ötesinde Bursa yönüne doğru Uludağ eteklerine doğru bir sıra kuru tepeler, hiçbir yerleşimin olmadığı bir coğrafyadır. Karacahisar'ın bu panoramik görüntüsü Kütahya ve Kayser Kale'yi de içerir. Bu geniş ufuklu, elverişli görüntü ve konumu ile Karacahisar, hızlı mesaj için çok uygundur. 9.yy.da bu tür ateşle haber verme sistemi çok kullanılıyordu ki en ünlü örnek Kilikya Kapısı (Toros geçitleri) cephesiyle Başkenti birbirine bağlayan sistemdi.

Tüm Anadolu içinde 9 yüksek tepeye yerleştirilmiş, açık ufuklu istasyonlarla bir mesaj, çok çabuk bir biçimde yerine ulaştırılıyordu. Bu yöntem, Theophilos (829-842) tarafından yaygınlaştırılmıştır.

Kaynaklarda³ bu dokuz tepenin isim ve yerleri ve genel hat belirtilmekle birlikte bazılarının adları ve yerleri hakkında tam ve kesin bilgi hâlâ belirsizdir. Esas olarak ateş ile haber verme zinciri güneyde Tarsus' dan Kappadokia'daki Hasan Dağ'a ve buradan Tuz gölünün batısına, Phrygia' da Dindymos Dağı eteklerine ve Dorylaion'a yani Eskişehir'e ulaşıyordu.

Bu mesajları veren istasyonlar, Bithynia ve Propontis'teki yani Marmara Bölgesindeki istasyonlarla bağlantı kurup sinyali, Başkente iletliyordu.⁴

Bizans imparatorluğu, 7.yy.da Arap akınlarına karşı savunma düzeni içinde Thema denilen askeri bölgelere ayrıldığında Dorylaion ve Karacahisar, Opsikion Thema'sında önemli iki merkezdirler. Bu Thema'larda askeri birliklerin toplandığı merkezlere de Aplekta⁵ denir: 1.Aplekta: Malagina, 2.Aplekta: Dorylaion, 3.Aplekta: Çifteler'dir

Ramsay ve bazı araştırmacılar Dorylaion'un yerinin bugünkü Karacahisar olabileceğini ileri sürmüşlerse de son arkeolojik ve epigrafik araştırmaların sonunda ortaya çıkan somut buluntularla örneğin Dorylaion'dan Karacahisar'a uzaklığın 7 mil olduğunu gösteren bir yazıtın bulunması⁶ ve 1989'dan beri Dorylaion'da yapılan kazılarda ortaçağa ait sur bedeninin ortaya çıkarılması⁷ ile bu öneri de değişmiştir.

3 Pseudo Symeon, *Symeon Magister et Logotheta* (der. I. Bekker), CSHB, Bonn, 1838, 681-82.

4 P. Pattenden, "Early Warning sistem" *Byzantion* 53 (1983), 258-259; K.Belke-N.Mersich, *Phrygien und Pisidien Tabula Imperii Byzantini* 7 (1990), 163.

5 G. Huxley, "A List of Aplekta" *GRBS* 16 (1975), 87-93.

6 P. Frei, "Epigraphisch topographische Forschungen im Raum von Eskişehir" *Türk Ark Dergisi* 25/1 (1980), 71-85.

7 M. Darga, "Şarhöyük-Dorylaion Kazısı" *XV.Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1993,486-87.

Ortaçağda Anadolu'da Bizans devletiyle Türkler arasındaki en önemli stratejik bölge, 1097'de Dorylaion ve 1176'da Mryokephalon savaşlarının yapıldığı Phrygia Bölgesidir. Komnenos sülalesinin I. Aleksios ile başlayan en önemli hedefi, bu bölgeyi güvenli tutmak; siyasi ve ekonomik krize girdikleri bir dönem dahi olsa Bizans'ın egemenliğini Anadolu'da tekrar oluşturup devleti güçlü kılmaktır.

Bu nedenle önce 1097'de I. Haçlı ordusuyla birleşip Dorylaion / Eskişehir savaşında Türkleri yenmişler ve kısa sürede Kuzeyden güneye pek çok kıyı bölgesi de dahil olmak üzere Anadolu'da yeniden güç kazanmışlardır.

Phrygia bölgesinde ise Manuel Komnenos (1143-1180) döneminde de Türkmen akınlarına karşı kendini korumak için Bizans'ın özel bir koruma organizasyonu olduğu ileri sürülmektedir. Özellikle de Manuel Komnenos bu organizasyonla yoğun olarak uğraşmıştır. Kütahya ve çevresinde de çok emek verilerek yapılmış kale ve surlar karşımıza çıkar ki bu emek ve masrafın ancak imparatorluk yönetiminin desteğiyle ve büyük bir güvenlik planının bir parçası olarak gerçekleştirildiği açıktır. Ancak tüm bu çabalara rağmen Komnenosların, Anadolu'da tekrar Bizans egemenliğini güçlendirme düşü, 1176'da Mryokephalon yenilgisiyle tamamen ortadan kalkmış ve Türklere başkentini yolu açılmıştır.

Karacahisar Kalesi, Osmanlı kroniklerinde de bir Bizans Kalesi olarak geçer; Osman Bey tarafından fethedilmeden önce Selçuklu Sultanı I.Alaeddin Keykubat tarafından kuşatılmış, Moğol tehlikesi ortaya çıkınca Sultan, kuşatma görevini Osman Bey'in

babası Ertuğrul Gazi'ye bırakmıştır. Kuşatma sona ermiş, Kale Selçukluların eline geçmiş fakat kısa bir süre sonra Bizans tarafından geri alınmıştır. Karacahisar Kalesi, 1288 tarihinde Osman Bey tarafından tekrar kuşatılmıştır. Kale, geniş bir görüş alanına ve güçlü bir savunma sistemine sahip olduğundan büyük zorluklarla ele geçirilmiştir.

Karacahisar'ın ele geçirilmesinden sonra Osman Bey, kalenin denetiminde olan ve o tarihte Sultanyüğü yada Sultanönü adı ile bilinen Eskişehir'e de (Dorylaion) sahip olmuştur.

Osmanlı tarihi için çok önemli olmasına rağmen bugüne kadar Karacahisar kalesi ile ilgili herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamıştır. Tarihçiler de kroniklerde verilen bilgilerle yetinmiş, bugüne dek alan çalışması yapma girişiminde bulunmamışlardır. Hatta yapılan bazı çalışmalarda idari olarak Sultanönü Sancağında yer alan Karacaşehir nahiyesi ile Karacahisar Kalesi adlarının karıştırılması bile gözden kaçmıştır.⁸

Bu bağlamda 1999 yılında Prof. Dr. Halil İnalçık ve Prof. Dr. Halime Doğru'nun Osmanlı İmparatorluğunun 700. kuruluş yıldönümü kutlama etkinlikleri çerçevesinde başlattıkları Karacahisar Projesi Çalışmaları önem kazanmaktadır. Biz de 2000 yılından itibaren arkeolog ve sanat tarihçisi olarak bu projeyi, Kültür Bakanlığı'nın öngördüğü biçimde yürütme görevini yüklendik. Karacahisar Projesi'nin tarihsel araştırmalarının yanısıra, arkeolojik boyutunu ortaya koyabilmek için Bölüm elemanlarımız ve öğrencilerimizle çalışmaktayız.

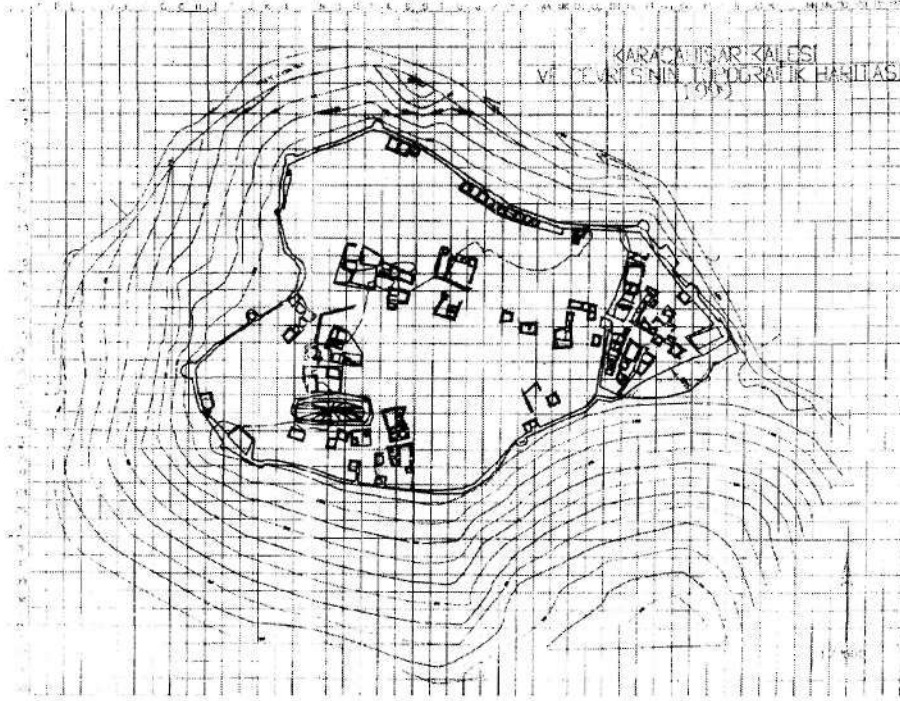
Bugüne dek çalışmaların yok denecek kadar az olmasının bir başka nedeni de Kalenin yer aldığı alanın askeri bölge olması, daha doğrusu halen platonun doğusunda yer alan radar istasyonunun yasak bölge oluşu; ancak kalenin yer aldığı, platonun batı ucunun bu yasak bölgenin dışında kalışının dikkatlerden kaçmış olmasıdır.

Buraya 1553 yılında ilk gelenlerden biri olan Dernschwam⁹, İznik'ten Ankara'ya

8 H. Doğru, *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, İstanbul 1992, 22-32,94-95

* 1999 yılında Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşunun 700. kuruluş yıldönümü kutlama etkinlikleri çerçevesinde, "Osman Beyin İlk Fethi: Karacahisar Kalesi" başlıklı Proje Çalışmalarına Prof. Dr. Halil İnalçık'ın önerisi ve danışmanlığında, Prof. Dr. Halime Doğru'nun başkanlığında Prof. Dr. Ebru Parman, Yrd. Doç. Dr. Taciser Sivas, Yrd. Doç. Dr. Sema Altunan, Öğr. Gör. Nurullah Aydın, ve Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesinin tarih, sanat tarihi, arkeoloji öğrencileri katılmışlardır. Bu vesileyle 1999 yılında, Karacahisar'da ilk kez bilimsel bir ekiple çalışmalara başlatılmasına öncülük eden ve 2000 yılında da bu çalışmalar için Kültür Bakanlığı'ndan parasal destek alınmasını sağlayan Sayın Prof. Dr. Halil İnalçık'a, Prof. Dr. Halime Doğru başkanlığında arkeolog, tarihçi ve sanat tarihçilerden oluşan ekibe ve öğrencilerine, başta Sayın Rekör Prof. Dr. Engin Ataç ve Üniversite Araştırma Fonuna, Üniversitenin çalışmalarımıza destek veren tüm birimlerine, alandaki çalışmalarımız için lojistik desteği sağlayan Eskişehir İ. Taktik Hava Komutanlığı, Grup Komutanlığı, Radar Alanı Komutanlığına sonsuz teşekkürlerimizi belirtiriz.

9 F. Babinger, *Hans Dernschwam's Tagebuch einer Reise, nach Konstantinopel and Kleinasien (1553/55 München-Leipzig 1923; Hans Dernschwam, Istanbul ve Anadolu Günlüğü, (çev.Y.Önen), Ankara*

Karacahisar ve çevresinin topoğrafik haritası, 1999

giderken Karacaşehir'e de uğramış, burada Türklerle Ermenilerin birlikte yaşadıklarını, küçük bir yerleşim olduğunu belirtmiştir; ancak kaleden söz etmediği de anlaşılmaktadır. 19. yy. sonunda demiryolu inşası için gelen alman mühendis ve araştırmacılardan F. Dernburg¹⁰ ve R. Hartmann¹¹, kalenin mimarisinden, inşa tekniğinden ve tarihlendirme denemelerinden söz etmişlerdir. 1936-37 yıllarında gelen ingiliz araştırmacılar, kaleye çıkmış çeşitli fotoğraflar çekmiş ve tanımlar yapmışlardır.¹²

1939 da Karacahisar'a da uğrayan K. Bittel'in *Anadolu Araştırmaları* adlı kapsamlı yayınında belirttiği gibi Karacahisar kalesinin yer aldığı platonun üzerinde yaklaşık 1 km genişliğinde bir alanda çok sayıda ev kalıntıları, haçsız duvar yıkıntıları çok harap bir biçimde yayılmıştır.¹³

Bittel, bu evlerin Anadolu'da sıklıkla görülen ahşap balkonlu taş-moloz taş yığma evlerin tipinde yapıldığını ileri sürer. Kalenin mimarisinden ve yapı tekniğinden ayrıntılı olarak söz eder. Moloz taş-tuğla ve dış cephelerde, köşelerde, dikdörtgen düzgün

10 F. Dernburg, *Auf deutscher Bahn in Kleinasien*, Berlin 1892, 135 vd.

11 R. Hartmann, *Im Neuen Anatolien*, Leipzig 1928, 61.

12 C. W. M. Cox-A. Cameron, *Dorylaion and Nakolea*. MAMA, V.1937, xx.

13 K. Bittel, *Kleinasiatischen Studien*, *Istanbuler Mitteilungen*, 5/1942, 201-204.

kesme taşlarla almalı olarak üç veya dört sıra tuğla dizilerinden oluşan duvar tekniğini, Schneider'in İstanbul ve İznik surlarıyla ilgili yayınlarıyla karşılaştırdığında Bittel de Schneider gibi geç Bizans - erken Osmanlı dönemine tarihlendirme yapmıştır. Ancak Karacahisar kalesinin Başkent ve İznik'teki surlar gibi görkemli olmadığını da belirtmiştir. Kalenin yer aldığı platonun güneyinde dışa taşkın üç kule gördüğünü anlamaktayız; ancak bugün bu kulelerden bir tanesi ayakta olup diğerleri yıkılmıştır.

Karacahisar Kalesi'yle ilgili yayınlardan en sonuncusu ise son yıllarda ortaçağ Anadolu kaleleriyle ilgili monografik ve toplu yayınlarıyla dikkati çeken C. Foss'tur; Kütahya ve Ankara kalelerini, ortaçağ Anadolu kalelerini, İzmit (Nikomedia) ve çevresindeki kaleleri inceleyen araştırmaları en son bilgileri içerir;¹⁴ ancak Foss, bu yayınlarında da Karacahisar'dan çok kısa söz etmiştir.

1990 yılında yayınlanan *Tabula Imperii Byzantini* serisinin 7.cildi, *Phrygia ve Pisidia*'da¹⁵ ise Karacahisar'ın kısa tarihçesi, konumu, kısaca özellikleri ve hakkındaki yayınların tümü verilmiştir.

Karacahisar ile ilgili ayrıntılı bir yayının olmaması, kapsamlı bir yüzey araştırmasından ve arkeolojik bir kazının bu güne dek yapılamamasından kaynaklanmaktadır.

1999 yılından itibaren Kültür Bakanlığı izni ve Anadolu Üniversitesi, I. Taktik Hava Komutanlığı'nın katkılarıyla başlatılan çalışmalarda kalenin ilk kez topografik planı çıkarılmış; hava fotoğrafları çekilmiş; kale girişindeki dolgu toprak temizliğine başlanmış ve temizlik sırasında 14.-15.yy.'lara tarihlenebilen seramik buluntuları ortaya çıkarılmıştır. 1999 yılında başlatılan bu yüzey araştırmaları 6 alanda gerçekleştirilmiştir: 1. Kalenin doğusunda bulunan giriş kısmı, 2. Kale içi girişin hemen arkasında Kaleyi kuzey-güney doğrultusunda bölen omurga duvarı denilen kısım, 3. Omurga duvarının doğusundaki mekânlar, 4. Kalenin güney batısındaki sarnıç, 5. Sarnıcın güney ve kuzeyindeki mekânlar, 6. Sur bedeni ve kulelerin üzeri.

Temizlik çalışmalarından sonra, arazi terk edilmeden önce Anadolu Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksek Okulu'na ait helikopter ile tekrar kalenin hava fotoğrafları çekilerek, çalışmamızın son durumu belgelenmiştir.

Görüleceği gibi Karacahisar Kalesi'nin ve çevresinin I. derece arkeolojik ve doğal sit alanı olarak tescili, isabetli alınmış bir karardır (22. 1. 1996 / Karar No. 48) ve böyle kalması da gerekir düşüncesindeyiz.

Karacahisar'da 1999-2000 yıllarında yapılan yüzey araştırmaları ve temizlik çalışmalarından sonra ilk kez 2001 yılında (2-25 Temmuz) Eskişehir Arkeoloji Müzesi Başkanlığında kazıya başlanmıştır.

Kazı, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Başkanı Prof.

14 C. Foss, *age* (1985), 93 vd.

15 K. Belke-N. Mersich, *Phrygien und Pisidien, Tabula Imperii Byzantini* 7, Wien 1990, 290-91.

Dr. Ebru Parman ve Bölüm Elemanları Yrd. Doç. Dr. Yelda Olcay Uçkan, Öğr. Gör. Yalçın Mergen ve Bölüm öğrencileri Muradiye Bursalı, Hande Yeşilova, Nergis Kılıç, Dağhan Şarvan, Gökçen Öztaşkın, Seçkin Evcim, Çığır Ercan, Fahri Yıldırım, Ebru Kalender, Fatih Karahan, Dilek Şen ve 9 işçinin katılımıyla Anadolu Üniversitesi Araştırma Fonu desteğiyle ve Üniversitenin ayrıca yemek ve ulaşımı sağlamasıyla I. Hava Taktik Komutanlığının çadır, su tankı gibi lojistik destekleri ile gerçekleştirilmiştir.

2000 yılı temizlik çalışmalarında ortaya çıkan veriler doğrultusunda, 2001 yılında plan rölövesi ve mimari restorasyon projelmesi açısından önem taşıdığından çalışmaların giriş kapısı olduğu tahmin edilen alanda başlatılması öngörülmüştür. Bu nedenle önceki yıllarda sayısal olarak gerçekleştirilen ve harita üzerine işlenen 10x10'luk kareleme sistemi, 30 metre aralarla arazi üzerinde gerçek Kuzey - Güney'e göre yerleştirilen noktalardan hareketle araziye adapte edilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda kazılacak olan kareleme sisteminde sayısal ve rakamsal olarak GG- 22 HH-22 ve II-22 şeklinde tanımlanmıştır. Kazı 2002 yılında da devam etmiştir. Kalenin girişi tamamen ortaya çıkarılmış kuzey cephede bir yarım kule daha ortaya çıkarılmıştır. Bakanlığın izniyle 2003 yılında da kazılarımız devam edecektir.

Abstract:

Karacahisar, founded in the middle ages, served as an important defensive stronghold during subsequent centuries. Referred to by Ottoman chroniclers as a Byzantine citadel, Karacahisar was captured in 1288 by Osman Bey and thus nearby Eskişehir fell under the Ottoman rule. Although a number of early Western travellers and scholars wrote about the citadel, modern archeological studies only began in 1999. The article aims to establish the significance of the citadel in early Ottoman history and evaluates the preliminary findings of the still ongoing archeological excavations at the site.

Key words:

Karacahisar Citadel, Eskişehir.

